

Lilidn Ow Artak

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

Kurkdjian, Levon (1888-1932). Lilidn Ow Artak. 1928.

1/ Les contenus accessibles sur le site Gallica sont pour la plupart des reproductions numériques d'oeuvres tombées dans le domaine public provenant des collections de la BnF. Leur réutilisation s'inscrit dans le cadre de la loi n°78-753 du 17 juillet 1978 :

*La réutilisation non commerciale de ces contenus est libre et gratuite dans le respect de la législation en vigueur et notamment du maintien de la mention de source.

*La réutilisation commerciale de ces contenus est payante et fait l'objet d'une licence. Est entendue par réutilisation commerciale la revente de contenus sous forme de produits élaborés ou de fourniture de service.

Cliquer [ici pour accéder aux tarifs et à la licence](#)

2/ Les contenus de Gallica sont la propriété de la BnF au sens de l'article L.2112-1 du code général de la propriété des personnes publiques.

3/ Quelques contenus sont soumis à un régime de réutilisation particulier. Il s'agit :

*des reproductions de documents protégés par un droit d'auteur appartenant à un tiers. Ces documents ne peuvent être réutilisés, sauf dans le cadre de la copie privée, sans l'autorisation préalable du titulaire des droits.

*des reproductions de documents conservés dans les bibliothèques ou autres institutions partenaires. Ceux-ci sont signalés par la mention Source gallica.BnF.fr / Bibliothèque municipale de ... (ou autre partenaire). L'utilisateur est invité à s'informer auprès de ces bibliothèques de leurs conditions de réutilisation.

4/ Gallica constitue une base de données, dont la BnF est le producteur, protégée au sens des articles L341-1 et suivants du code de la propriété intellectuelle.

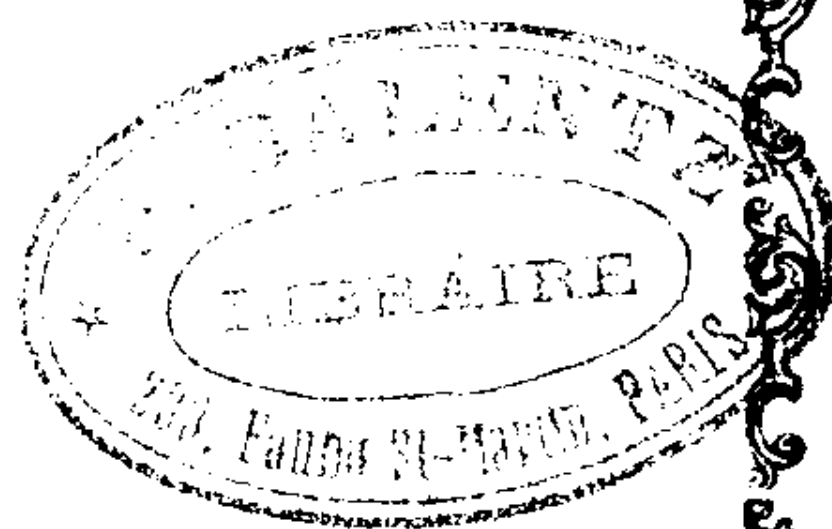
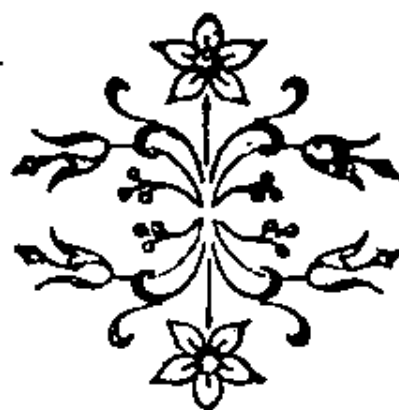
5/ Les présentes conditions d'utilisation des contenus de Gallica sont régies par la loi française. En cas de réutilisation prévue dans un autre pays, il appartient à chaque utilisateur de vérifier la conformité de son projet avec le droit de ce pays.

6/ L'utilisateur s'engage à respecter les présentes conditions d'utilisation ainsi que la législation en vigueur, notamment en matière de propriété intellectuelle. En cas de non respect de ces dispositions, il est notamment passible d'une amende prévue par la loi du 17 juillet 1978.

7/ Pour obtenir un document de Gallica en haute définition, contacter reutilisation@bnf.fr.

Տ. ԲԹ. ԼԵԻՈՆ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ

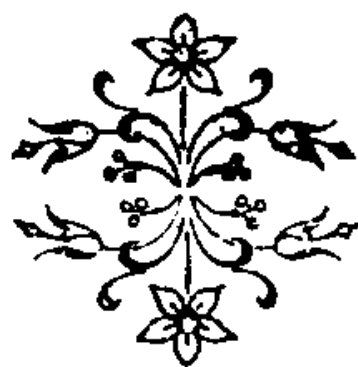
ԼԻԼԻԴՆ ՈՒ ԱՐՏԱԿ

ՊԵՐՈՒԹ
ՏՊ. ՏԵՐ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԵԱՆ
1928

ՏԻՐ. ԼԵՒՈՆ ԳԻՒՐԳՃԵԱՆ

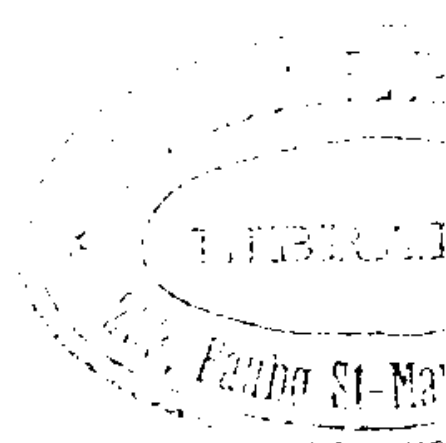
ԼԻՆԻԴՆ ՈՒ ԱՐՏԱԿ

ՊԵՐՈՒԹ

ՏՊ. ՏԵՐ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԵԱՆ

1928

ԼԻԼԻԴՆ ՈՒ ԱՐՏԱԿ

ՆԱԽԵՐԳԱՆՔ

Վասպուրականն՝ հարս, կորդուիք՝ հարսնաքող,
Հովն յար շարժէ ծալքերը դող-դող.

Լըճակն յանկուցիչ՝ ինչպէս երկինքը,
Վինն է կը կանչէ քեզ դէպի ինքը:

Կ'երկարի անտառն՝ հեռու, լեռնէ լեռ,
Գետը կը փրփրի, ջուրն է արծաթ դեռ.

Թռչնոց սոյլն է այդ՝ օդին մէջ կապոյտ,
Հովիւն է կ'երգէ մարդին մէջ ա.ն.փոյթ:

Ոսկեդոյն ներկուած դաշտ ու արտորայ,
Հնձուրն հեւ ի հեւ գէպ կալ կ'արտորայ:

Մանկանց տարմն ուրախ կածանէ մ'անկոխ,
Կ'որսայ թիթեռներ քայլով դող ի դող:

Արեւ՝ ցնցուղ, լոյսն է՝ շափիւղայ,
Գետին է նետուած վէտ վէտ կը դողայ:

Վրտակը ժայռէն ինկած կը շաչէ ,
Գամբուրն յուլօրէն նըստած կը հաչէ :

Գիծ մ'է հորիզոնը լուրթ ու գոյնը գոյն ,
Կը ծաղկի ուրտեղ մը շտատեւ գարուն .

Գարունն՝ որ կուտայ կեանք , աւիւն և ոյժ
Գեղջուկի բաղկին , յողնած ջիւղին յոյժ .

Գարունը Կորգուաց որուն շունչին տակ
Կընձիւղի դիւթիչ հայ կոյսն անապակ :

Ինչպէս փերի մը վէս , այերային ,
Կերպարան լուսեղ , շունչ ամբրօսային .

Այտերը փորձող վարդադոյն են իր ,
Շուրթերը նըման կեռասին կարմիր :

Բիբին խորն հողիդ , այնպէս կը յուզուի ,
Լըճին մէջ լուսինն ինչպէս կը սուղի . . .

Մարմարէն ողորկ լանջքը սպիտակ
Կարծես Մասիսն է՝ քընած ձիւնին տակ . . .

ԴՐՈՒԱԳ Ա.

II

Քինին տոտ էր՝ հին, հին օրերուն,
Արտերը՝ բարի, հոգիներն՝ ժրպտուն,
Ու երբ կը կախուէր գիշերը ճըմբան,
Մութին պէս՝ մարած բուխերիկին տան,
Կը կախուէր գիշերն՝ գութաը մութին մէջ,
Իրեւ կերկերուն հեծեծանք մ'անվերջ,
Ու հիւղակին մէջ՝ մամը գորովոտ,
Թոռները զուարթ կը կանչէր իր մօտ:

III

Օճախին բոլորն երբ հաւաքուէին,
Ծերերն իրենց մէջ աշուղներ էին,
Անոնք գիտէին շատ մը հին վէպեր,
Հին գըղեականներու՝ այժմ քանդ, աւեր,
Հրականներու հին, հերոսներու քաջ,
Սիրող զոյգերու, ապրած շատ առաջ:

IV

Կը դառնար կարմիր գինին շուրջ բոլոր,
Ու կ'ողեւորէր քաջերն ալեւոր,
Միրաը գեղջուկին, անխարդախ ու տաք,
Վըսեմին աշկերտ, վատին անատակ:
Դուրսը՝ հեծեծանք... դա՞յլն է, թէ քամին...
Առանց դադաղի թափօր կը տանին...
Ծառերը՝ սոված կըմախքներու պէս,

Անցորդին փէշին պլլուին կարծես . . .
Պատուհանէն ներս՝ մութն է կը յառի,
Համբարը քթթող՝ մերթ դուրս կը նայի . . .

V

Կորդուաց իշխանին երկրին մէջ կանաչ,
Սեպուհ մ'ալեւոր կապրէր շատ առաջ:
Անտառի մը մէջ՝ ընդարձակ ու խիտ,
Որ դուրս կը ցաթկէր՝ ձորէ մ'խորափիտ,
Բայց անուն չունէր անտառն՝ աւա՛ղ որ,
Ձորակին միայն կըսուէր՝ Ծաղկէ Ձոր . . .
Ջրքնա՛ղ էր, չրքնա՛ղ, այդ ձորն ու անտառ,
Որուն մէջ կապրէր սեպուհն ալեւիառ:
Անտառին խորն էր իր բերդը չինած,
Ամրափակ պատով, պարիսպը՝ ո՛չ ցած,
Դրկից մենութեան ինք էր հարազատ:
Եւ ժառանգ չ'ունէր՝ աղջիկէ մը դատ,
Ջարմիկ մը միայն՝ տոհմին չրքացող,
Ու մահէն յետոյ իր վրայ լացող:

Կոյսին գեղանի՝ անունն էր Լիլիդ . . .
— Լէսն այսպէս սկսաւ, ծեր աշուղն իգիդ:

VI

Օ՛ գեղազըւարճ, լուսաշող օրեր,
Ազատ հայրենեաց, լեռներու ազատ,
Ուրտեղ քաջերն ապրած են դարեր,
Սերունդներ սերած Հայկէն հարազատ:

Օ՛ դար ու ծընծղայ , օ՛ երդ ու դինի ,
Այդիներուն մէջ խաղաղ ու բուրեան ,
Մեր հարց ոտտանին , ուր քանի՛ , քանի՛
Ծաղկած են ծիծղուն ծիլերը գարնան :

Օ՛ պար ու հանդէս աղատ սերունդի ,
Եւ աէդ ու նիզակ , զըրան ու վահան ,
Հըրդեհ որոնցմէ պինդ կը դահանդի ,
Սասան թէ Տաճկաց վսյրենի հորդան :

Օ՛ բերդ ու դըղեակ , պարխապ ու պատեր ,
Հայ սերունդներու հպարտ ու հազար ,
Ուր զինւորն օր մը ուրախ կ'երկարէր՝
Այն որմերէն վար ստուերն իր երկար :

Օ՛ Հայ գեղուհի , չըքնա՛ղ աղջընակ ,
Վարդավա՛ռ դարուն , Մայի՛ս կենսաբաշխ ,
Ծաղո՛ղ արշալոյս , ծաղկա՛ծ բարունակ ,
Ա՛հ ուր են այժըմ ձեր տարմերն ուրախ . . .

Ա՛հ ու՞ր են այժըմ հոյլերը ծիծղուն ,
Ու՞ր է Լիլիդը , հրեշտակ հողեղէն . . .
Ի՞նչպէս պըրպըտեմ վիշտերով գեղուն
Երազն իր փառքին , հետքը լուսեղէն . . .

Ա՛խ ամայացան սրւրակները կանաչ
Կոտրած է հասկը ոսկի որային ,
Արծաթ առուին զըլգիլն է լըռած ,
Ու լըռած հընչուն ծափը ծընծղային :

Ծաղկած նըշենին՝ իր վարդերուն տակ,
Կարտասուէ կացնին բացուած քն իր մէջքին,
Ծաղկաղարդ քօղով հարսին նըմանակ,
Որ հարսնետունէն՝ հողին կը տանին:

Ինկա՛ն պարիսպներն, դըղեակներն ամուր,
Վահանն է կտրած զինւորին վրայ,
Ուր դայի լաճը ժանիքներով սուր՝
Զարչուած նիղակին հետը կը խաղայ:

Զեղ կ'ողեկոչւմ՝ այժմ աչքերով թաց,
Օ՛ դեղադըւարճ լուսաշող օրեր,
Լեռներու ազատ, ազատ հայրենեաց
Ուր մեր պապերը իշխած են դարեր:

Եւ քեզ օ՛ Լիլիդ, այս ամենուն մէջ,
Կը տենչայ հողիս կարօտով մաքուր,
Կը տենչայ գըտնել սիրոյդ թելն անվերջ,
Ինչպէս արեւին ոսկի անձրեն հուր:

Կը տենչայ գտնել՝ կարօտով մաքուր,
Սուրբ սիրտըդ կըրծող վիշտերը կըրակ,
Վազդէնի՛ սիրոյն բեւեռը ամուր,
Լըքումն այն հըսկայ՝ որ մեռցուց Արտակն:

Մազնիսը սիրոյդ՝ զաւկիդ մէկ հատիկ,
Փոթորկին թողուած ոստ մ'անապաւէն,
Դըշխոյէդ սերած՝ իշխանին Պատրիկ,
Որ գընա՛ց իր հօրն հետքին ետեւէն...

VII.

Կը ծաղկէին լէյլակներ
Այտին վրայ Լիլիդին ,
Դեղձի ծաղիկն էր բացուեր
Շրթաւոց վրայ Լիլիդին :
Լուսնին շաղը վէտվէտուն՝
Թիթեռի մը պէս մոլար ,
Վըրան անոր քունքերուն
Կուղէր յամիլ ու խաղալ ,
Կ'ըղձար ըլլալ ինք մեռած՝
Աչքերուն մէջ խորասոյզ ,
Ինչպէս սուղակ մը դիւթուած ,
Կապոյտ ալքին տակն անոյշ...
Ծաղիկներու փունջերէն ,
Տէրն իր մարմինն էր շաղած ,
Կարծես փերի մ'հրօղէն ,
Աստղերէն վար էր իջած...

ԴՐՈՒԱԳ Բ

VIII

Զարեհ իշխանը՝ Պահլավունեաց տան ,
Ազգական մըն էր Կորդուաց իշխանին ,
Երկու իշխաններ մօտ խոր ծերութեան ,
Իրարու հետ սերտ բարեկամ էին :
Դրդեակի մը մէջ որ կառուցուած էր ,
Կորդուաց հին բերդէն ոչ այնքան հեռու ,
Իշխանը յաճախ՝ օրերն իր կ'անցնէր ,
Եր ժիր կնոջ հետ ու կրտսեր տղու :

IX

Վազդէնն ու Լիլիդ՝ զարմիկներ երկու .
Երկու նոր բացուող շուշաններու պէս ,
Ընկերներ էին միշտ մէկը մէկու ,
Բունէ մ'եւած երկու ճիւղ կարծես . . .
Նոյն մարմանդները իրենք կը կանչէր ,

Նոյն ծաղկուն ճամբէն կ'որթային աղատ ,
Դաշտ կը տանէին նոյն դառը ծրծկեր ,
Ու կ'ըմպէին նոյն աղբիւրէն արծաթ . . .
Լուսնակն հըմայող կը կախուէր դարձար ,
Նոյն հորիզոնէն ժրպտուն ու ծաւի ,
Ոսկի առէջով կը կապէր զիրար՝
Երկու սրտերն ալ սիրոյ ծաղաւի :

X

Վազգէնն ու Լիլիդ՝ նըշենիին տակ
Կը խօսակցէին, պայծառ գիշեր մ'էր,
Նկատւամբ կեանքի, սիրոյ անյատակ,
Զիրենք արբեցնող այլ քաղցըր բաներ...
«Կը սիրեմ...» կըսէր Վազգէն՝ Լիլիդին,
Ու կը դրոշմէր համբոյր մը տաքուկ,
Լուսընկայի պէս անոր ջինջ ճակտին,
Համբոյր մ'ալ այտին՝ կարմիր ու փափուկ:
— «Բայց՝ սէրը ի՞նչ է Լիլիդը հարցուց.
Սիրելէ առաջ՝ սէրը ինձ դաս տուր»:

— «Թընճուկ մ'է սէրը՝ կապտած մեզ շատոնց»,
Ըսաւ Վազգէնը ու հառաչեց խոր,
«Բըռնուած ենք ա՛խ՝ ես, դու միասին.
Սիրոյ թընճուկին մէջն անել երկայն,
Ալ մի հարցունք իմաստի մասին,
Շօշափէ հոգիդ դու մէն մի վայրկեան...»

— Ուրեմն երդուիր թէ պիտ սիրես զիս,
— Կ'երդնում՝ թէ միշտ քեզ պիտ՝ պաշտեմ հոգիս...
Ու այս երդումիս՝ աստղերը վըկայ,
Լուսնակն ալ պարկեշտ թող նօտարն ըլլայ:

XI

Մէկզմէկ գըրկած անոնք ջերմօրէն,
Համբոյրներ առին, շուրթ շուրթի նորէն,
Ու համբոյրէն վերջ՝ գըգուող ու անուշ,
Դըղեակնին դարձան երբ պահն էր շատ ուշ...

XII

Որքան քաղցր, արբուցիչ,
էին պահերն յաջորդող,
Երբ մայրիկ բունին կից,
Վազդէն պառկած սիրտն ի դող,
Կարօտով մը որ անհուն,
Լիլիդն իր մէջն էր վառեր,
Ան կուսական քայլերուն
Երեւումին կըսպասէր...

XIII

Այդուն ճաճանչն օրհնաբեր
Պաւրակին խորը մըթին,
Կարօտաբաղձ կորոնէր
Հետքը Շուշան Լիլիդին,
Եւ սոխակներն անտառին,
Թառերուն խորն երազուն,
Ակն արծաթեայ աղբիւրին
Կըսպասէին իր գալուն:

XIV

Արահետէն պաւրակին
Լիլիդն այնպէս դուրս կուգար
Ինչպէս վճիտ ջուրն ալին
Կը սողոսկէ մարդն ի վար,
Ա՛խ երեւմանն իր պահուն,
Կարծես ցաթած արեւ մ'էր,

Պր հայրենի լեռներուն
Կուղար բաշխել օրհնենքներ :
Իր բառերու դաշնակին
Թովչանքին տակ քաղցրալուր
Դեղձանիկներն պուրակին
Կը թռչէին դէպ ինք լուռ :
Լերան ճակտին բարձրաբերձ ,
Կամ անձաւին դուռն յանկարծ
Անոր կախարդ աչքին մէջ՝
Դեղեցկութիւնն իր մոռցած ,
Պահ մը՝ եղնիկն ինքնասէր ,
Իրեն կոխած հետքերուն ,
— Կը բուսնէին ուր վարդեր
Ու նարդիսներն լեռներուն . —
Արտառուալից կը յառէր . . .
Կըղձար զգալ կըռնակին՝
Անոր քնքոյշ դամբլւններն ,
Ու նայուածքին մէջ՝ հոգին . . . :

XV

Ու կը վազէր դէպ անոր
Վազգէն խինդէն արբեցած ,
Ու մենութեան մէջ անդորր՝
Լիլիդին գիրկն ինկած ,
Վայելքին տակ սարսռահար
Երանութեան նեկտարի՝
Արարչութեանը բարի . . .
Ճառագայթումը կ'զգար

XVI

Ձեռքէն բռնած Լիլիդին ,
Կածաններէն դէպի վար ,
Կամ անտառին մէջ մթին՝
Երկու սիրտեր սիրահար ,
Կը քալէին քաղելու՝
Շուշանները ձիւնաթոյր ,
Քարավազի մօտ կամ քով
Կը հանգչէին պահ մը լուռ :
Կ'ունկընդրէին հըմայուն ,
Գարնան բոյրէն ըզզըլխած ,
Սարեկներու երգերուն՝
Թըփերուն տակը կանաչ :
Կը հակէին իրարու
Վայել համբոյրը քնքուշ .
Եւ արբեցած պատմելու
Սիրոյ յորդումը անուշ ,
Նըման հին , հին ու կախարդ
Եւ ան ծիծղուն օրերուն ,
Ատտիկէի՝ երբ զուարթ
Դալարագեղ սարերուն ,
Աստուածամայրն , Հերային ,
Չըզնաղագեղ ոսկեհեր ,
Սարբինային տակ լըռին՝
Սիրոյ թովչանքը կ'երգէր . . .

XVII

Չէին անցած շատ օրեր ,
Վայելքէն վերջ սիրոյ ջերմ ,
Երբ Վազգէնը կը մեկնէր
Օտար երկիր մը դժխեմ :

Բիւզանդիոնը հեռուն ,
Պիտ՝ դարձնէր պողպատեայ ,
Միտքն ու մըկանը տղուն՝
Որ փոթորկին դիմանայ :

Երբ համբոյրով մը պըրկող .
Անոնք այսպէս զատուեցան ,
Իրարու պօրտ քըթուըտող
Ինչպէս Մարին ու Վարժան :

XVIII

Երկար լացաւ Լիլիդը ,
Քաժանումի կոտտանքէն ,
Ինք՝ սարերու սէգ վիթը ,
Վիրաւորուած էր կուրծքէն :

Արահետին քով թռքուող ,
Ուրկէ Վազգէնն հեծաւ ձին ,
Միշտ կ'սպասէր սիրտն դող ,
Վնակնկալ իր դարձին :

Հովէն Մովէն կ'աղերսէ՛ր
Պանդուխտէն գէթ տող մը դիր ,
Ծիծառներուն կը հարցնէր ,
— Թէ պիտ դառնա՞ր Վազգէնն իր :—
Բայց կ'սպասէր ինք ի գուր .
Տարին կուգար ու կերթար ,
Եւ Վազգէնէն դիր կամ լուր ,
Զրկա՛ր չկա՛ր , ու չկա՛ր . . .

XIX

Որքան որ այսպէս տարիներ անցան ,
Ամէն բան իր մէջ փոխուեցաւ այնքան ,
Աճում մանկական , մանկական աւիւն ,
Լիլիդն օրէ օր լուր կը բուժէին :
Սեւ սէրը տըւած՝ սեւ մոռացութեան ,
Թողուց որ վէրքերն իր սպիանան ,
Ու այսպիս ծածկեն արիւնը ցայտող ,
Թաղեն փոսին մէջ՝ հին սէրը կըրծող :

XX

Նարգիսն հաղիւ հազ՝ չի յիշուիր տարին ,
Իր աչքը կապոյտ բացած էր մեղոյշ .
Լիլիդին հայրն ալ առին ու տարին ,
Այն ցուրտ , սեւ փոսին ուր՝ թէ վաղ թէ ուշ ,
Ամէն բան կ'իյնայ մոռացութեան գիրկ .

Անդարձ կը կորսուի ամէն իղձ ու կիրք :
Ու անմխիթար՝ այս խորտակման դէմ ,
Երեք տարիներ Լիլիդ քուրձ հաղաւ ,
Հօրն հողակոյտին վըրայ դալկադէմ ,
Որթատունկի պէս նըստաւ ու լացաւ :
Բայց այնքան խորունկ այդ մաշող վէրքն ալ ,
Ծեր ժամանակը բուժեց քայլ առ քայլ :

XXI

Ու կ'ուրճանար օրէ օր
Լիլիդին սէգ հասակը ,
Ուռենոյն պէս վարսաւոր ,
Երբ իր մօտն է վըտակը :
Նըման էր վիզն ըսպիտակ ,
Ճերմակ վըզին կարապին ,
Երբ լիւղ կուգայ լուսնին տակ ,
Ծուփին վըրայ լըճակին ,
Նման էին իր ծիծերը՝
Նիրհող զոյգ աղաւնեաց ,
Վենուսէն էր ինք ծըծեր՝
Այնքան կրակ , այնքան խանձ . . .
Կոպերուն տակ շիթ մը թաց՝
Որ կախարդող աչքերուն ,
Ծիածանն իր ծոց բանտած՝
Կուգար դիւթանքը ծովուն ,
Իր քըմայքին կը գերէր
Հոգիները սիրատենջ ,
Բայց միշտ կուզէր , սէ՛ր կուզէր ,
Անհուն պարապ մ'հոգւոյն մէջ :

ԴՐՈՒԱԳ Գ.

XXII

Օր մը արեւոտ ու օր մը շէնշող ,
Կորդուաց լեռներու ձորին մէջ երկար
Շուշանաց քովէն դեռ նոր արթընցող ,
Ճամբորդ մը կիջնէր կածանէ մը վար .
Դարուն էր կրկին , կենսունակ գարուն ,
Ձիւնհալին վերջն էր , վրտակն էր արծաթ ,
Երկինքն էր կապոյտ , անծայր ու անհուն ,
Արտոյտը կ'երգէր օդին մէջ զուարթ :
Դալար էր հագած հին ճանապարհը ,
Մարդերն ու անտառ , լեռ ու սար՝ դալար ,
Կարծես յարուժիւն կ'առնէր աշխարհը ,
Մահէ մը՝ սլարտուած , քունէ մ'երկար .

XXIII

Վին մը կ'անհետէր՝ վաղգին տակ երազ ,
Կը կանգնէր ուրիշ վին մը անոր քով .
Կ'երկարէր ճամբան դեռ ոտքերուն տակ ,
Խիզախ ճամբորդին սեւ երիվարով :

Հաղիւ քրսանհինգ դարուններ բոլրած ,
Հասակն էր նրման շքեղ բարտիին ,
Աչքերուն խորը՝ արեն էր բանտած ,
Վահագնի պէս լինէ , աղուոր պարմանին :
Շատ հեռուէն կուգար , լեռներէն անդին ,
Ուր լեռները յաւերժ ձիւնով են ճերմակ ,
Լըսած էր ինքն ալ գովքը Լիլիդին ,
Գովքը փերիին , անդս՝ յգ՝ երկնի տակ :

XXIV

Անտառն էր մըթին , խիտ ու դաւաճան ,
Թեթեւ զինուած էր Արտակը Սիւնի ,
Պահուած են դադտնի շաւիղն ու կածան ,
Հըսկայ ծառոց տակ , շոճի ու մայրի :
Թուփէ մը հեռու , պահնորդ մը յանկարծ ,
«Անցախօսն , ըսէ ,» կը գոռայ անտես ,
Կը պատասխանէր Արտակը «Քա՛ր , կա՛յծ»
Կը սուրար նըժոյգն իր կայծակի պէս :

XXV

Վեց օր էր անցած ու ինք թափառկոտ ,
Արահետները կը փոխէր յողնած :
Հոս՝ մուխ մը . բոց մը՝ հոն թուփի մը մօտ ,
Իր մօտ կը կանչէր ճամբորդը մոլորած :
Կայծի մը հետքը այդ օր զինք սակայն ,
Բերած էր մինչև բացաստան մ'աղուոր .
Ուր կը վերջանար իր ճամբան երկայն ,
Ճամբայ մը , կեանքին սկսելու նոր :

XXVI

Զոյդ գեղձի ծառոց քստուերին մէջ ծակ ,
Էիլիդն էր պառկած այնպէս երազուն ,
Կարծես գորովին՝ կարօտէն շատ տաք
Սրբախ մը , հողին պիտ' փղձկէր գեղուն :
Յ' ինք ջէր սիրեր քուրմերն անդ ու աստ ,
Կատէր իր սիրտը՝ ասնը Բագոսին ,
Կ'ըղձար լոկ ըլլալ Անտիտ մ'ըգաստ
Մոռնալ խոստումներն , թաղել ու խտերուն հետ
Կուղէր հրդեհել հին թերափները ,
Փշրել կուռքերը խօլ երազներու .
Փակել առջէն իր մատրան դրօնները ,
Զոհերու ան օուրք մարած խռնկերու :
Պիտ' ծաղկէր հողին թէ սաղմոսաւաղ
Քահանայ մը դար պատարագ մըտնէր ,
Սրբախ աճայի խորանին մէջ բաց ,
Աւր այժմ՝ լքու՛մ , լքու՛մ կը տիրէր . . .

XXVII

Էիլիդն էր պառկած մըտախոհ այտպէս ,
Նաժիշտ մը արթուն կը հըսկէր վրան ,
Երբ տեսաւ Արտակ այն կերպարանքը վէտ ,
Բեւեռի մը սէս գամուած մնաց ան :
Պիշ պիշ կը նայէր կոյսին գեղանի ,
Սիկիլեան ճաժքորդի մը սէս քորացած ,
Յորձանքը ինչպէս առած կը տանի
Անտէր եղիլի՛ք՝ վըտակէն զիւթաւած ,

Աիլիդն ալ այնպէս Արտակի հողին
Գըրկած կը տանէր իր աչքերուն մէջ,
Մինչ ան՝ շըւարած կը նայէր չորսդին
Եղնիկի մը պէս կ'աղերսէր անվերջ:
Փախչի՛լ, ետ փախչի՛լ, ինք այդ չէր կրնար
Չէր համարձակեր քոյլն առաջ նետել.
Ո՛ւր էր թէ առուին նարդիսը ըլլար,
Սյդ պըշումին մէջ նայուածքն իր փնտռէր:

XXVlll

Հրեշտակ թէ փերի՝ կը տեսնեմ իմ դէմ,
Այս կաղապարին տակ վայելչադէմ...
Թէ հրեշտակներն ալ մեզ կ'երևին
Տակը յանկուցիչ այս կերպարանքին,
Պէտք է որ ըլլաս մէկն անոնցմէ՝ դուն,
Թէ ոչ՝ մարմինը այս շուշանագոյն,
Նըւագէն քաղցր անունն հոգեզմայլ,
Այս շըքեղ հասակն, այս ժպիտն ու փայլ,
Այս նայուածքը ջինջ՝ հանդարտ լըճի պէս,
Որ անեզրութեան պատկերն էր կարծես,
Ինչո՞ւ իր վրայ սոսկ պիտ' ըլլային.
Կարծես թէ ՏՍՍԸ ՇՆՈՐՀՔՆԵՐՆ միասին՝
Իր շուրջ շըղթայուած օղակ մ'են անվերջ.
Ա՛խ սիրտս է ինկած այդ շղթային մէջ...

* *
*

Անուշ են բառերն իմ օտար հիւրիս,
Եւ փաղաքչելու բնոյթն ունին զիս՝
Ինծ վերագրած շնորհները մեծ,
Որոնք կը կըրէր սոսկ աստուածամէրձ

Անահիտը մեր հայրերուն պաշտած :
Բայց սեպուհն ո՞վ է հոս իմ դէմ կանգնած :

— Բու ծառան կոչէ՝ Արտակը Սիւնի ,
Երէց զաւակը Սիւնեաց իշխանի :

— Ճիշտ է որ կուգաս դու բարձր զարմէ ,
Բայց մեր աշխարհներն բաժնող իրարմէ
Շատ խոր վիհեր կան շատ սարեր երկար ,
Սերունդ մը՝ եղբարց բարքերով օտար ,
Այսքան հեռաւոր երկրրէ երկիր ,
Ըլլալէ առաջ անցւոր , տարադիր ,
Ու՞րկէ անունըս կամ սէրս տանջող ,
Իշխանին տուած է սարսուռ կամ դող :

— Սիրտերը տանջող քու չըքնաղ անունդ
Այդ հաշխարհիկ ու գովքը գեղոյդ ,
Եւ առաքինի բարքերդ խոնարհ ,
Կ'երդէին շատոնց մեր Արար աշխարհ .
Բայց գովքերն ամէն պզտիկ կը մընան՝
Շուքն իրողութեան ինչպէս յանդիման...
Կարելի՞ է օ՛հ տեսնել անայլայլ
Հասակդ՝ ու անոր սիրահար չ'ըլլալ ,
Յառիլ բիբերող կամ մուլթ յատակին ,
Ու չ'ըլլալ անոր կամաւոր գերին...

— Թերեւս... բայց վէպն է մըռայլ ,
Եւ չէ կարելի զայն բնաւ մոռնալ...

Տես , ի՞նչ կենսաբոյր է բնութիւնն համայն ,
Որքան ուրախ են ծիտերը դարնան ,
Ի՞նչ զուարթ խոխոջ ունի առուակը ,
Ու կը կանչեն մեզ հոն՝ իրենց տակը ,
Շուքերն երկարող : Ու ըլլալ մըռայլ . . .
Բայց այդ ի՞նչ է , որ չես կրնար մոռնալ

— Օհ ատոնք բընաւ չեն ինծի համար ,
Շատոնց իվեր է խինդը ինձ օտար ,
Ու նրբ կը մոռնայ տէրն իր սիրածը ,
Պէտք է սիրտն ըլլայ այդ՝ քաղաքածը . . .
Վն կը սիրէ՞ր զիս . . . Գիտնալ թէ փրկաւ . . .
Պը ճանչնա՞ս իշխան Վազգէնը Պահլաւ :

— Լըռած եմ յաճախ նա իրեն մասին
Յն երբ գեռ տըղան՝ ըստէս միասին
Պ'երթայինք տնտատ վարազ որսալու
Բայց այդ ի՞նչու քեզ կը մըզէ լալու :

— Լալո՞ւ , միշտ լալո՞ւ . . . խոկալու թախծոտ ,
Մինչեւ որ փրկի այս դատարկ անօթ . . .
Իր խոստումներն ինձ՝ շատոնց են լըռած ,
Իր երդումներն ալ՝ շատոնց մոռցըւած ,
Շատոնց չեմ լըսեր բառերն իր աղու ,
Չեմ ըզգար զեղումն՝ սիրոյն այդ տըլու ,
Բայց դեռ գերած է Վազգէնն իմ հոգիս ,
Սնկէ փըրցընել ա՛յս մի փորձեր զիս . . .

— Եթէ փըրթած է ան քեզմէ սակայն ,
Պէ՞տք է տառապիլ զեռ այսքան երկայն :
Վազգէնն է մեկնած աշխարհ մը հեռու ,
Յիշատակ մ'է այդ հին տարիներու ,
Ու անկէ իվեր պատառիկ մը գիր
Կամ բանքեր մը իր մասին չի խօսիր :
Մոռցուած է ան իբր հին յիշատակ
Այնպէս որ դարձած է այժմ առակ՝
Ըսել անծանօթ ամէն մէկ բանի ,
Թէ պատահած է թերեւ այն տարի
Երբ Վազգէնն հեռու երկիր մեկնեցաւ .
Մոռցի՛ր տիրուհի՛ս, իր կըսկիծն ու ջաւ . . .

— Ալ բաւ է այսքան պատճառես թախիծ ,
Զ'ուռնի՞ս բան մը զուարթ պատմելու դու ինծ :

— Ճիշտ այդ է հոգւոյս լոկ տենչանքն ու իղձ .
Որ ճոռնաս ամբողջ վէրքերդ ու կըսկիծ . . .
Սիւնեաց սարերու դազաթները վէս ,
Զե՞ն այնքան աղուոր՝ գէթ սարերն ինչպէս
Մըռայլ աշխարհին Պահլաւուններուն :
Հասուն ողկոյղներն մեր այգիներուն ,
Միրգերը քաղցր , մարգերը կանաչ ,
Գարնան արեւին շողերն ու ճաճանչ ,
Մեր պուրակներն ու ջուրերն ալանակիտ ,
Հսկայ անտառներն կամ ստուերախիտ ,
Զո՞ն կըրնար վանել հոգւոյդ հրեշտակի՛
Ամպերը մըռայլ , ճանճրոյթն անհարկի :

Սիւնեաց խոր կիրճերն , բերդերն անառիկ,
Անթիւ անձնազոհ քաջ տըղամարդիկ,
Պարտաւոր պիտ' ըլլան դուռ դիշերն ու օր
Պահել քեզ ուրախ , երազներդ՝ անդորր .
Հոն ամէն աչքեր՝ բաց ու թարթափուն ,
Միշտ պիտի յառին հասակիդ սիրուն .
Ու ամէն լեզու որ բարառ մ'ունի ,
Պիտ' պատմէ գովքը գեղոյդ անուանի :
Կամքն ամէն մարդու քու կամքիդ առջև ,
Պիտ' ծըռի ինչպէս հովին դէմ տերեւն
Գերիդ պիտ' ըլլայ ամէն ոք այսպէս ,
Միայն թէ ինձ հետ հոն երթալ ուղես . . .

— Ի՞նչ դիւթիչ երկիր , ի՞նչ խոստում անուշ ,
Ինձ համար սակայն հրաւերն է ուշ . . .

— Ու կարծե՞ս թէ ո՛ւշ . . . բառով մը կըտրուկ ,
Այսքա՛ն գեղանի , այսքա՛ն դեռ մանուկ . . .

— Ինչե՞ր մնացին հին խոստումներէն .
Յիմար բան չէ՞ արդ երազել նորէն . . .

— Նորէն՝ սակայն նորն , պիտ' չ'ըլլա՞յ երազ .
Ըսէ՛ բառ մը ինձ և դայն կ'ունենաս :

— Մոռնա՛լ , չեմ կրնար բայց յիշատակն հին
Եւ ինչո՞ւ հեալ նոր վըշտի ետին . . .

— Ժամանակը քեզ անշուշտ պիտ' բուժէ ,
Ու պէտք է սիրել քանի դեռ ուշ չէ :

— Խաղերը ներդիդ չեն շարժեր տե՛ս դիտ ,
Թէ լարըդ է ուժեղ՝ տըկար է հոգիս . . .

Օ՛ Լիլիդ Լիլի՛դ դու խանձո՛ղ բադին
Աստղերու մըրմո՛ւնջ , դու գարնա՛ն ոգի
Կենսածոր աղբիւր , ո՛վ տիրամայր կոյս ,
Բեւեռակա՛ն առող . հոգենորոգ լոյս .
Գաղտնի՛ք մողական , առեղծու՛ած խորունկ .
Սատուածայի՛ն գու՛թ արբուցա՛նող խու նկ :

Օ՛ Լիլի՛դ , Լիլի՛դ , կը մեռնիմ անշուշտ
Թէ չի սիրեմ քեզ՝ կը սիրէ ինչպէս
Վայրի արտոյտը՝ եթերը կապոյտ ,
Նայաւոր մեռնող՝ ովկեանը վէս :
Քեզմէ դուրս երբէք ես սիտ՝ չունենամ ,
Ո՛չ երկինք մը ջինջ , ոչ կարմիր արե .
Գըգուանքիդ փոխան ամէնն ալ կուտամ ,
Ճառագայթդ է բաւ իմ հոգւոյս վերե :
Առանց նըշոյլիդ՝ աշխարհը չըքեզ ,
Անդունդին վրայ կախուած դիւական ,
Պիտ՛թըւէր ինծի գունդ մը կաւ ու ցեխ ,
Որ կը հոլովէր ձանձրոյթէն սակայն :
Ա՛հ այս երկունքին , ա՛հ այս բերկրանքին ,
Թէ ճիւղ . թէ արմատ , պատճառը դուն ես ,
Թէ չըլլար սիրոյդ աւիշը անդին ,
Աշխարհ՝ աւարանջատ կը փըլէր նոյնպէս . . .

Դիւթակա՛ն աղջիկ , օ՛ Լիլիդ եկուր ,
Հոգիս՝ է խունկը , սիրտըս խընկաման ,
Բընութեան գաղտուկ ծոցին մէջ մաքուր ,
Ծըխեմ քեզ հոգւոյս խունկը յաւիտեան :
Աշխարհը՝ դըրա՛խտ . անտառը՝ բաղի՛ն ,
Ես քուրմը՝ միակ , միակ Աստուծոյդ ,
Եկուր որ երգեմ սիրոյս մեղեդին ,
Ու դուն լըսէ՛ ինձ , արարչութեան դու թ . . .

XXIX

Ծունկի ինկած Արտակը ,
Ծառի մը շուքին տակը ,
Սէրը քաղցըր Լիլիդին՝
Կը պաղատէր լալագին :

XXX

Անդորրանքի մէջ նըստած ,
Ինչպէս գառնուկ մը դիւթուած ,
Կ'ըմպէր թռթիւրը երգին՝
Հովուին անուշ սըրինգին ,

Լիլիդն այնպէս քաղցրոր ,
Երգին խաղերը բոլոր ,
Ունկընդրելէ վերջ . յուզուած ,
Ինքն ալ նոյն քան սիրտըս .

Յառած նայուածքը գերող,
Վերջալոյսին մարմըրող,
Կարմիր վարդի մը նըման,
Այսպէս ըսաւ կոյսը ան.

XXXI

— Քեզ թող ըլլայ, ա՛ռ Արտակ,
Ինչ որ ունիմ երկնի տակ.
Խորանն հոգւոյս երգ ու սէր,
Պըրզանք համբոյր ու յոյգեր,
Կոյս կողերըս արգաւանդ,
Մեր մայր գետին պէս Եփրատ,
Անահիտէն ինձ նըւէր,
Քեզի համար եմ պահեր...

XXXII

Ու համբուրուեցան՝
Սոխակաց նըման
Զոյգ մը սիրահար,
Անոնք շատ երկար,
Ու այդ համբոյրէն,
Քովի աղբիւրէն,
Զոյգ մը նուէտֆար՝,
Իբրեւ քոյր եղբայր,
Մէկ մէկու դիմաց,

Շուրթ շուրթի կանգնած,
Ծըլեցան իսկոյն,
Այնպէս որ ժըպտուն
Նայուածքն իր անուշ
Մէկն հաղիւ վառէր,
Նայուածքին մէջ միւս
Կերթար կը մարէր...

ԴՐՈՒԱԳ Դ.

XXXIII

Անցած էին տարիներ
Խաղաղ, անդորր, հողահմայ,
Լիլիդն արդէն հարս մըն էր,
Կ'ըլլար ոսկէ մայր մ'հիմայ:

Թարթիչներուն տակ սեին,
Արցունքի լիճը բերեղ՝
Ծովէն հանուած մարգարտին
Չափ հըմայիչ էր բերհեղ.
Նըման էին մարգարտին՝
Դեռ խեփորէն չի զատուած,
Արցունքները Լիլիդին,
Թարթիչներուն տակ կախուած:

Ու ան կուլար գալարուն,
Բուռն ցաւին տակ երկունքը,
Կըլլար մասնիկն իր՝ անհուն,
Բաժնուելով երկուքի...

XXXIV

Ախիդին՝ էր սակայն բաւ
Որ էութիւնն էր կիսած,
Պէտք էր բաժներ ինք տակաւ՝
Յնչ որ իրեն էր պահուած,
Կեանքի աւիւնը շէնշող,
Հետն ու մայ առ ու մայ մօր կաթին,
Ծեր արմատին պէս մեռնող՝
Իր ուռճածիդ թարմ ոստին...

Պիտի մանուկը մեծնար՝
Համբոյրներով յորդ ու տաք,
Ու գորովին անհաւսար
Կենսապարզէ շունչին տակ,
Եղէգին պէս ազազուն՝
Որ առունն ափը յըստակ,
Ֆրկինքն իվեր ասմազուն
Կը շուլլուի շարունակ:
Այդ բողբոջը նոր ծըլած,
Կը ձրգէր զինք գէպ իրեն,
Տերեւին պէս՝ վար նետուած
Աշնան ուժգին հովերէն,
Կամ ալքերուն պէս մոլար՝
Ովկիանին ամենի,
Մահիկ լուսնին հետքն ի վար
Փրբ կը վազեն առ ահի:

XXXV

Մայիսեան օր մը , Կորդուիքին ծաղկուն՝
Կոչունք կար մէջը դըղեակին Մոկաց .
Հոն էին բոլոր՝ թէ մօտ թէ հեռու
Ասլրող սեպուհներն , քաջերն իշխանաց :
Դաշտին վրայ կահանջ՝ ուր Վանատուրը
Ծաղիկ էր սփռեր իբրեւ հարսնատուն ,
Արեւին ժպտուն ճաճանչն ու հուրը ,
Համբոյրներ կուտար ոստերուն համբուն ,
Ու այդ համբոյրին տակ կենդանարար՝
Որ ամէն իրի կը փակէր այնպէս ,
Կեանքն էր՝ կը ծըլէր ու դուրս կը պոռթկար ,
Հողէն ու ջուրէն դիակէ՛ն կարծես :

XXXVI

Մրցում կար այդ օր խաղերու պէսպէս ,
Ջիարշաւ , վազել , ցաթկել , ըմբշամարտ ,
Նրդ , պար ու աղմուկ , բնութիւնն իսկ կարծես ,
Կըզբօսնուր մէկտեղ՝ մանկան պէս զըւարթ .
Իշխանուհիներ նոյնքան ցընծագին ,
Մաս կը կազմէին հանդէսին շքեղ ,
Սիրուն խումբ կազմած՝ շուրջը Լիլիդին ,
Կը թափառին ժըպտուն ամէն տեղ :

XXXVII

Մրցում կար այդ օր խաղերու պէսպէս ,
Սըրամարտ վայրի , արշաւ ըմբշամարտ ,
Ասպետ, երիվար , փրփրերախ ու վէս ,
Կուղան ու կ'անցնին իշխաններն հըպարտ :

Բազումի՛ բազկի դէմ , մըկան մըկանի ,
Քաջերն անյողդողդ հերթի կսպասեն ,
Մէկն հեասպառ կ'իյնայ կը կանգնի ,
Իր տեղ կը գրաւէ ուրիշ մը ասպաղէն :

Եկան ու անցան իշխաններն բոլոր ,
Մէկը միւսին յաղթական ելաւ ,
Բայց ամէնուն ալ յաղթողը այդ օր ,
Կըտրիճ իշխանը Վաղգէնն էր Պահլաւ :

XXXVIII

Վերջաւոյսին վերջացած էր
Հանդէսն օրուայ մըրցումին ,
Բայց կոչունք կար , կային պարեր ,
Մէջն անառիկ այն բերդին :

Պարտէղին մէջ կառուցուած էր
Շատրաւան մը բոլորակ ,
Երգով մ'իւր մէջ կը փըշըրուէր
Ջուրն աղբիւրին սառնօրակ :

Ջահերն աղուոր՝ ծառերուն մէջ :
Աստղերն ինչպէս բոցավառ ,
Տերեւերուն տակ սիրատենչ
Կը պսպղային անդադար :

Գողթնի գինին՝ կարմիր , ժպտուն ,
Աստուածային զերթ Նեկտար ,
Երջանկութիւնը հիւրերուն
Կ'ուռճացնէր անդադար :

Ծառերուն տակ զոյգերն յաճախ՝
Սիրոյ երգով ու պարով ,
Թռչուններու պէս զոհ , ուրախ ,
Ման կուգային քովէ քով :

Ման կուգային ու կ'ըմպէին
Դարձեալ գինին յորդառատ ,
Ծաղթելով որ կեանքն Արտակին
Ըլլայ չարէն միշտ ազատ :

ԴԸՐՈՒԱԳ Ե.

XXVIX

Հին այգիին մէջ,
Անկիւն մ'առանձին,
Լուսահիւս առէջ՝
Սիրոյ մ'առաջին,
Կ'ոստնոր հրակէղ
Յիշատակն յանկարծ
Մոխրի տակ ինչպէս
Կայծ մը անթեղուած :

Եւ տըխուր այնքան,
Ու այնպէս խոհուն,
Երբ հանդիպեցան
Հոն տեղ մէկմէկուն,
Ակնարկով մը պինդ
Գրկեցին զիրար,
Վազգէնն ու Լիլիդ՝
Պահ մը ընդ երկար...

XL

Յիշեցին անոնք
Հին սէրը մոռցուած,
Հառաչ ու բողոք
Համբոյրներ ու լաց:
Մարմանդն յիշեցին

Միւզն ուր կը խաղայ,
Թռչնոց մեղեդին՝
Իրենք դեռ տըղայ...

Գիշերով լուսնեակ՝
Կը վաղէ առուն,
Իրենք թռփին տակ...
Ա՛խ այն իրիկունն...

Եւ համբոյրն այն տաք,
Այն գիրկընդխառնում,
Անտէր թռփին տակ
Լըքուած այն երգում...
Լուսինն՝ էր նստար,
Աստղերը՝ վըկայ,
Ոչ՝ մէկ սիրտ օտար
Զայն թող չի բանայ...

XLI

— Բայց դուն ինչ՞ու ուշացար...
— Ա՛խ զիս ինչ՞ու մոռացար...
— Քեզ մոռնալն ալ հըն՞ար էր.
Բայց թողուցիր զիս անտէր,
Կըռունկն եկաւ ու գընաց,
Միշտ քիւիս տակ լուռ մընաց.
Հարցուցի չորս հովերուն,

«Ինչո՞ւ այնքան ինքնեռուն»...

Երկար գացի գետն ի վար ,

Քեզմէ խապրիկ մը չիկար ,

Աղօթեցի այն թուփին

Ուր՝ կը յիշես՝ երդումդ հին...

Հուսնեակին տակը լացի ,

Թուփի մը պէս Հացիի ,

Ու այսպէս դեռ շատ երկար ,

Բայց դուն չեկար ու չեկար , ..

— Եթէ երկար ապրեցայ

Պանդըխտութեան մէջ տրտում ,

Երբեք քեզ չի մոռացայ՝

Կամ մանկութեան մէջ երդումն .

Սիրտս կարօտ էր շատ , շատ ,

Միշտ քեզ գրգռել , երազել ,

Բայց ծիծառին պէս աղատ

Չէի կրնար քեզ վազել :

Քովդ է այժմ վաղգէնը ,

Նոյնքան արբշիռ քու սիրով

Կուզե՞ս ըլլալ իրենը ,

Ըլլալ սէրէն իր գինով...

— Հոգիս յոգնած էր սեփապատմէն ,

Մըթնած էր շուրջս . աշխարհը ամէն ,

Երբ օր մը հասաւ Սրտակը Սիւնի ,

Աշխարհն արևոտ խոստացաւ ինծի :
Կեանքի ու երգի՝ և նս ա՛խ կարօտ,
Գըլուխս հակեցի որ կապէ նարօտ . . .

Քաղցր էր չըրթունքիդ տաքուկ համբոյրը ,
Քա՛ղցրը՝ հըսմանցը թովչանքն ու բո՛յրը
Մանկութեա՛ն ընկեր , դուն քաղցրը էիր
Բայց ան չըքացա՛ւ ու ալ դիմ մոռցիր . . .

— Մոռնա՛լ քեզ՝ Լիլիդ . . . լա՛ւ է որ մեռնիմ ,
Կուղեմ ժայռ մ'ըլլալ՝ քան թէ քեզ մոռնալ ,
Թէ իմ էու թեանս ստուերն իսկ լինիմ ,
Չեմ կրնար դարձեալ երբեք քեզ մոռնալ . . . :

— Ես Լիլիդը չե՛մ վազդէն քու դիտցած ,
Այլ ստուեր մը լոկ՝ օտարին ծախուած .
Փախի՛ր դուն ինձմէ , ես չեմ ալ մաքուր ,
Կամ արժանի քեզ , աղերսդ է իղո՛ւր . . .

— Դուն տըկարացար երբ մինակ էիր ,
Վիճակած էր այդ քեզ ճակատագիրն ,
Բայց միշտ մաքուր ես նոյնքան արժանի ,
Նոյնքան յանկուցիչ , նոյնքան գեղանի ,
Ան առջի օրուան պէս երբ մենք իրար
Գիրկ՝ գրկի ինկած եղանք սիրահար . . .
Ա՛հ դարձուր ինծի ստուերդ այդ ծախուած ,
Իմ մութ ուղիիս լամբարը առկայծ . . .

— Ժամանա՛կը բայց՝ չա՛տ , չա՛տ է անցած . . .

— Չե՞ս յիշեր Լիլի՛դ, քու սիրոյդ խոստումն,
Ան լուսնեակ զիշերն ու ան մեր երդումն
Ան պուրակներն ու ան անամպ երկինք,
Ծրմակներն՝ ուր մենք ի՞ր համբուրուէինք,
Այն անձաւները ու ամին այն գետին՝
Ուր կըսպասէի քեզ անձկագին...
Ու մեր խա՛ղերը՝ թռչուններու պէս,
Բոլոր այս բաներն ի՞նչ շուտ մոռցած ես...

— Ի՞նչ օգուտ սակայն յիշելը անոնք՝
Երբ քայքայման դէմ կանգնած ենք անօդ:

— Ու վերջին անգամ՝ կը յիշե՞ս այն օրն
Մեկնելէս առաջ երբ իջանք մենք ձորն,
Գըրկիդ մէջ ինկած այնպէս լալաղին,
Այն սէ զիշերուայ երազըս մըթին
Պատմել կ'ուզէի, մինչ դուն ձիւն ծաղկէ
Մատներդ դըրիւր շուրթիս որ փակէ...
«Երազն՝ է ոչի՛նչ, բան մը չի կըրնար,
Բաժանել երկու սիրտեր սիրահար»
Ըսիր ի՛նձ, յիշէ, դըրդանքով զեղուն,
Ու համբուրուեցար ու փախար հեռուն...:

— Յիշէ որ մայր մ'ե՛մ, սիրտըս մի տանջեր,
Չաւկիս ձայնն էր այդ որ զիս կը կանչէր...

Մեր սիրոյն վըկայ աստղերը միայն,
Աստղերէն անգին թող որ միանան...

Ու ցատկեց տեղէն մեկնելու արդէն ,
Տըղուն ձայնը զինք կը կանչէր հեռուէն :

— Թէ չես գըթար դուն այսպէս
Հծծիւններու կերկերուն ,
Պէտք է որ հոս զիս տեսնես
Գամուած սուրիս փողփողուն
Ու անկէ վերջ ու հեռուն ,
Կրնաս մեկնիլ , աղա՛տ ես...

Ըսաւ Վաղգէն թախծալի ,
Ու պատեանէն դուրս քաշեց ,
Ոսկի դաշոյնն ահալի
Որ մահն իր դէմ առկախեց...

Σ LII

Լիլիդ հայեցաւ ընդոստ դաշոյնին ,
Ընդոստ սուգուեցաւ ինքն իր մէջ խոհուն ,
Յիշեց հեղ մըն ալ մոռցուած սէրը հին ,
Խըլեց ու նետեց դաշոյնը հեռուն ,
Ու դողդըղացող զանգակի մը պէս ,
Յուզումէն շրփոթ՝ մըրմընջեց այսպէս ,

— Արեւմուտք թեքուող ծայրը պուրակին՝
Ուր զոյգ բարտիներ քով քովի կ'ապրին ,
Մեծ արջին ծաղման , ճիշտ պահը այս է ,
Քուկիւններուդ հետ հոն ինձ սպասէ...

XLIII

Կոչնականներն ամէնն ալ արդէն
Հաւթօսէն առաջ մեկնեցան բերդէն ,
Ու խոր քուն մտաւ Արտակն անխռով .
Բազոսի չըւայտ օրօրէն գինով ,
Ու խոր քուն մըտաւ պահնորդն ու նաժիշտ ,
Զի լըռած նոյնիսկ երգ ու երաժիշտ ,
Այնպէս անըզգայ, այնպէս խոր հարբած ,
Ինչպէս գինիի՝ բաժականեր կոտրած :

XLIV

Զոյգ բարտիին քով Մեծ արջին ծագման ,
Պահլաւն ու Լիլիդ մէկզմէկ զըտան
Համբոյրէ մը վերջ՝ այնքան հըրակէզ ,
Փախան ու դաշին ասուպներու պէս . . .

ԴՐՈՒԱԳ Զ.

XLV

Լեռանց վերայ լոյսը կըրկին բացուեցաւ ,
Այգը ժըպտուն՝ ծիծաղեցաւ անխրոով ,
Բու մը մեծկակ՝ բոյնն իր դըրած բերդին քով ,
Բախտը անոր՝ ալ ցաւ է ցաւ , ինք լացաւ :

Սէ գիշերը սնհետացաւ վերջասլէս ,
Թօթուեց Արտակ ծանրը թըմբիրը քունին ,
Բայց վանդակն երբ թափուր դըտաւ թըռչունին ,
Անդունդին խորքն զգաց թաղուիլը գողցես... :

Թուփերուն տակ , ձորերուն խորքը մոլոր ,
Մացառներու , անձաւներու մէջ մըթին ,
Նոյն իսկ Կորդուաց սահմաններէն ալ անդին
Իզուր անցան որոնումներն իր բոլոր :

Իզո՛ւր հարցուց անցորդներուն բարեսէր ,
Ու աղերսեց , ըսաւ թուփերուն որ ցոյց տան ,
Իր աչքերուն՝ գոնէ տըրտում այն ճամբան ,
Ուրկէ Լիլիդ վերջին անգամ էր անցեր...

Բայց ան չեկա՛ւ ու ինք մընաց առանձի՛նն ,
Բոյնն՝ ամայի , երգն էր մարած վանդակէն ,
Պիտի չորնար կեանքին աղբիւրն ալ ակէն ,
Պիտ՝ անցնէր ինք՝ ինչպէս իրերը կանցնին...

Պիտի ցամքէր ինչպէս անքոյթ լըճակը ,
Երբ կը չորնայ իր մէջ վազող ջուրն ամէն ,
Կամ ոստ մ'ինչպէս՝ երբ յօդուի արմատէն ,
Ասոնց նըման պիտ՝ մեռնէր Արտակը :

XLVI

Արարական ինչպէս Տէրվիշ մ'երազուն ,
Եւ կամ Ֆաքիր մը վըշտաբեկ հընդկական ,
Որ քաղաքէն ու գիւղերէն մենական
Կ'անցնի կերթայ ու կանդ չ'առնէր ոչ մէկ տուն .
Նոյնպէս Արտակ թողուց Մոկաց բերդը ծեր ,
Թողուց հանգիստ , իշխանական և տիտղոս ,
Զորձեր հագաւ , առաւ ձեռքին ցուպ մ'ալ դոս ,
Թափառելու ստուերին հետ՝ իր ընկեր... ,
Եւ անցաւ ան Սպահանէն , Շիրազէն ,
Որթատունկի մը պէս յօդուած՝ միշտ լալով .
Գուսանի մը պէս մուրացիկ՝ երգելով ,
Փընտռելով հետք մը այնքան սիրածէն...

Ան ծաւի աչեր ,
Ա՛խ ծով , ծով աչեր ,
 Ինչպէ՞ս զիս մոռցան ,
Ան քաղցըր լեզուն ,
Հարէ մը թրթռուն ,
 Ինչպէ՞ս ուրացաւ

Կը վառին կըրկին ,
Աստղերն երկընքին ,
 Այնպէս ա՛ն գիշեր , , ,
Հիւղին մէջ հեռուն ,
Հոյսերն են պլպլուն ,
 Ա՛խ զիս են մոռցեր . . .

Իմ վերքն է՝ ցաւոտ ,
Իմ հոգին՝ կարօտ ,
 Բայց ալ չի՛ հասնիր . . , ,
Անասլատ հոգւոյս
Մէջ ոչ մէկ թարմ բոյս՝
Այլեւս չի՛ բուսնիր . . .

Տընակս է՝ անտէր ,
Սըրտիկս է այրեր ,
 Ա՛խ միշտ կը մըխայ . . .
Աւերակ հոգւոյս
Վըրայ ո՛չ մէկ լոյս
Ալ պիտ՛ չի դողայ . . .

Մըթնած է աւա՞ղ
Զենիթէն առկախ
Իմ կեանքին արեւ,
Ո՛չ մէկ լուսընկայ՝
Սլ թող չի շողայ
Ճակատիս վերեւ... .

Շուրթերովն այն իր՝
Քողի պէս կարմիր,
Ինչո՞ւ զիս վառեց...
Թէ պիտ' ուրանար
Իր հոգւոյն քընար,
Սէրս ինչո՞ւ երգեց...

Ա՛խ այնպէս ծաւի,
Սիրոյ ծառաւի
Ան զոյգ մը աչեր...
Ան քաղցըր լեզուն,
Լարէ մը թրթռուն,
Որ զիս է մոռցեր,
Որ զիս՝ ուրացեր...

XLVIII

Սահեցան օրերն, տարիներն անցան,
Արտակն ու Լիլիդն ալ մոռցըւեցան,
Թէ՛ գովքը մէկին, թէ՛ վատն ու ամօթ,
Թէ՛ անոնց դացած ուղին անծանօթ,
Ու երազի մը պէս անհետացած,

Ալ չի խօսուեցաւ յիշատակն անցած . . .

Սրեւ թափեց Կորդուաց դաշտին մէջ՝
Շողն իր օրհնաբեր, փրթթումներն անվերջ,
Համբոյր տըւաւ հողին՝ որ ծըլի, երգէ,
Շունչ տըւաւ հողմին՝ որ զինքը գըգուէ,
Թըռչուններն եկան իրենց դայլայլով,
Վազեց աղբիւրը հին ճանապարհով,
Կիրճն ի վար խորունկ՝ գետակն օրուեցաւ,
Ամէն բան նախկին կերպարանքն առաւ . . .

ԴՐՐՈՒԱԳ Է.

XLIX

Հանդարտաբընոյթ Արաբը՝
Լուծին տակ նոր ինկեր էր
Մարգարէին կըրօնքին,
Որ զինք ընթփոյթ պիտ' տանէր
Նոր աշխարհներ անծանօթ,
Նոր, նոր, կարգեր կազմելու...
Դաքնիներու անընտել...
Ծակտին պըսակ կապելու...

Հարըստութիւն ու յղփանք,
Յաղթանակին փառաւոր
Պըտուղն իրենց պիտ' ըլլար,
Ու երկնից մէջ հեռաւոր՝
Հուրիներու գեղանի,
Տարմը չըքնաղ, ոսկեհեր,
Վարձահատոյցըն՝ Ալլահ՝
Իրենց համար պիտ' պահէր:

L

Խոստումներէն այս արբելո ,
Յափրանքներու կարօտցած ,
Անապատի զերթ առիւծ
ՍԷ ցեղն ընդոստ դուրս պոռթկաց .
Հրաբուխի մը հանգունակ՝
Իր լաւայով ծածկելու ,
Դաշտերու պէս տափարակ
Ծիւրած ազգերը հըլու... ,

Պաղեստինն ու Փիւնիկէն ,
Հըսկայ բուրգերն Նեղոսի ,
Խորհրդաւոր Սֆինքսը
Ու տաճարներն Իսիսի :
Աննիբալի հայրենիք՝
Կարկեղոնը փառայեղ ,
Եւ Սպանիան մռլեռանդ՝
Օր մը վըրէժովն իր ահեղ :
Հայաստանը՝ կոխոտուած
Բիւր արշաւող ոտից տակ ,
Վարդ հայրենիքն Հաֆըզի ,
Եւ մեծ Նինուէն աւերակ... .

LI

Այն օրերուն բօթաբեր ,
Հայ երկընքին տակ լազուարթ ,
Կը մարէր կեանքն յորդառատ ,

Եւ մանկան ճիշը զըւարթ :
Ոչ դաշտին մէջն օրհնարեր ,
Ծաղիկներով խընկաբոյր ,
Սըրինգին երգը անուշ
Կուգար թափել իր համբոյր .
Ո՛չ ալ կալին մէջ դեղնած ,
Այգիներու մէջ յուռթի ,
Կը լըսուէր երգն հնձողին ,
Քաղւորին դաշն մեղեդին :

Ջըկա՛ր սերմը լուսասփիւռ՝
Ծեր մըշակին ժիրաժիր ,
Ակոսին մէջ կորդացած՝
Ժանգոտած էր խոփը իր :
Հովիւ տըղան չէր քըշեր՝
Հօտն իր հըլու հընաղանդ ,
Գահալէժին եղերքէն՝
Բացուած լերան կողին անդ :
Կարաւանը չէր անցներ՝
Արահետէն ծուռ ու մուռ ,
Բոժոժներու հագներգով՝
Հուսընկային տակէն լուռ . . .

LII

Այլ՝ իրերուէն այս պայծառ ,
Տեղն այս քաղցըր երգերուն ,
Օդին մէջէն կը հընչէր

Մահադանգը կերկերուն :
Աղաղակը դող ու աղմի
Երիվարի խըրխինջներ,
Մահն անգոսնող հողիններն
Դիւցազնութեան կը կանչէր .
Ու շեփորը կը ձայնէր՝
Հորիզոնէ հորիզոն ,
«Հասէ՛ք, հասէ՛ք դէ՛հ քաջեր ,
Գուպարն հո՛ն է , գուպարն՝ հո՛ն» :

LIII

— Պէտք է մեկնինք մենք վաղդէն ,
Թողունք վրափորն մեր ետին ,
Հըրդեհը դեռ չի լափած
Շինականին հիւղն յետին :
Ի՞նչ փոյթ մեզի պաշարներ ,
Նոճիստանները աղուոր .
Ածուներուն երբ կանանչ՝
Հայրենիքին հեռաւոր ,
Կը փետատուին անխնայ՝
Թերթերն առէջ՝ առ առէջ .
Կրնա՞նք նրստիլ մենք անհող՝
Երջանկութեան ծովուն մէջ :
Անգութ ձեռքը Արաբին ,
Ծաղկուն դաշտերը հայուն ,
Կը նըկըրտի վերածել
Անապատի մը անհուն ,

Հեշտանքին մէջն այնքան բիւր •

— «Վաղն՝ արևէն իսկ առաջ,

Պէտք է անշուշտ մենք ըլլանք ,

Դէպ հայրենիք երկարող

Ճամբուն վերայ լուսասփիւռ :»

Ըսաւ Վաղգէն թաղծալից ,

Եւ անթափանց ու գունատ ,

Հինաւուրց կուռք մը ինչպէս ,

Կամ ուլկէանը իստամուռնջ ,

Որ փոթորկէն վերահաս ,

Եւ շանթերուն լուսաւոր ,

Հարուածներու սարսափէն

Կը սարսըռայ լուռ ու մունջ :

LV

Սահմանին վրայ՝ Կորդուաց երկըրին ,

Ուր զոյգ ճամբաներ խոտոր կ'երկարին ,

Վաղգէնն ու Լիլիդ՝ սիրտերով զեղուն ,

Յառեցան զիրենք անջատող ճամբուն ,

Ու համբուրուեցան վերջին անգամ մ'ալ ,

Նայուածք՝ նայուածքի , տըրտում ու մըռայլ ...

— «Ձենք կրնար երկրին կոչէն տալ մենք խոյս ,

Թող իմ սէրս ըլլայ քեզ միշտ խըրախոյս ,

Թէ բաղդը շրջէ անիւն մեր կեանքին ,

Պիտ' գըտնենք զիրար արևէն անդին ,

Իսկ թէ ժըպտի մեղ՝ ու դառնանք կըրկին . . .

Պիտ' հանգչի գլուխս՝ դիւցազնիս գըրկին ...

Մեր սէրն՝ անվախճան , մեր սիրտն՝ անփոփոխ ,
Ինչպէս զոյգ արեւ՝ ջերմին , մշտաշող ,
Թէ հո՛ւ թէ անդի՛ն , պիտ՝ փարին զիրար ,
Կարող չէ բաժնել զիրենք ուժ մ'օտար . . .
— Ամեն . . .

Սոսկ բառ մը ըսաւ Վաղգէն դողալով ,
Քըչեց նըժոյզն իր խոտորնակ ճամբով :

[LVI

Լիլիդն՝ ու ծառան՝
Այն օրն հե իհե ,
Վերջապէս հասան
Հին բերդին առջե :

Խո՛ւրձ խո՛ւրձ կը կանգնի
Մազերը մարդուն ,
Երբ կը պատմըւի
Մ օրկանն ու տըղուն՝

Հանդիպումն առջի ,
Եւ առջի համբոյր ,
Վանկերուն առաջի ,
Գանգատները սուր . . .

LVII

Դուրսէն ներս կ'անցնէր
Երբ Լիլիդն յոգնած ,
Բերդն այնպէս լուռ էր՝

Կարծես էր մեռած...
Չէր գար բըղզիւնը
Խռոռներամ ճորտին,
Գոմէն՝ մայիւնը,
Ուլին ու հորթին:
Բոյնը ծիծառին,
Քիւերուն տակէն,
Մանկանց ծիծաղի
Հընչիւնը՝ բակէն,
Խըլուած էր շատոնց
Ու թաղուած անտէր,
Յիշատակն անոնց
Ո՛հ որք՞ան դառն էր...

LVIII

Նե՛րս մըտաւ Լիլիդ... սենեակի մ'առջեւ
Երկու աղախին մունջ կը գործէին,
Չի ճանչցան անոնք այդ հիւրը՝ մինչեւ
Փութաց զինք զըրկել դըռնապանը հին:

— Արտակ իշխանը տեսնել կ'ուզէի,
Լիլիդ գըլխահակ շիկնումով մ'ըսաւ,
— Չի՛ շարժաւ բընաւ՝ այն օրէն... մեղի.
Հազիւ մըրմընչեց ծեր մարդն՝ ու լացաւ...

— Բայց մարմարի մը պէս գունատ նորէն,
Լիլիդ դէպ անոր ուղղելով ըսաւ,
— Պատրիկ իշխանը՝ թոյլ տըւէք տեսնեմ.—
Ծառան անշըշուկ մեծ դուռ մը բացաւ:

LIX

Անկողնոյ մը մէջ, բազմոցի մը մօտ,
Պառկած գեղադէմ պատանեակ մը կար,
Սենեակը մուխ էր ու լամբ մը աղօտ,
Սընարին վերեւ յոգնած կը դողար:

Նայուածքն հիւանդին կը յառէր հեռուն,
Կարծես թէ փնտռէր կորսուած իր մը՝ ան...
Ու սըրտատըրովի մօտիկ այդ տղուն,
Տան ծեր դայեակը կը հըսկէր վըրան:

Ալ կարեւեր՝ էր ցաւը Լիլիդին,
Մարմինն յուզումէն այնպէս կը դողար,
Պիտ ճայթէր հոգին կարծես ներսի դին,
Ու ինք շընչասպառ գետին պիտ 'իյնար...

Քայլերու ձայնէն դարձուց գանգրահէր
Գըլուխը մեղմիւ, Պատրիկը աղուոր,
Այն գերերկրային վարկեանն ինչ վեհ էր,
Երբ մայրն համբուրեց ճակատը անոր...

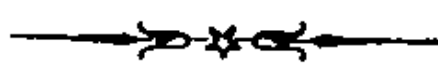
Պատրիկ կը խորհէր՝ դեռ պահ մը առաջ,
Զինք լըքող մօրկան լուռ կարօտն ու դաւ,
Եւ վըշտահար հօր մորմոքն ու հառաչ,
Որ զայն փընտըռել գընաց՝ չի՛ դարձաւ...

Գըլուխը դըրած մօրկան գըրկին մէջ,
Ու դէմքը գունատ՝ կըտաւի նըման,
Կերկերուն ձայնով հազիւ մըրմընջեց,
— «Մա՛յր իմ, ա՛խ ինչո՞ւ ուշացար այսքան...»

«Ուր էիր մայր իմ, ալ մի՛ դուն այսպէս...
Եւ բառերն աղու՝ ինք դեռ չ'աւարտած,
Մարած ու մանուկ աստուծոյ մը պէս.
Կախեց դըլուխը բարձին վըքայ ցած...»

ԴՐՈՒԱԳ. Ը.

LX

Ներխուժն Արաբին երբ լըսեց Արտակ,
Հասած էր տըրտում վըրաց երկնի տակ,
Աղբիւրի մը քով չոքած երազուն,
Ոոկա՛ց ու խոկա՛ց՝ այն ջինջ իրիկունն .
Թէ՛ հիւանդ հոգին ինչո՞ւ քարշ կուտար,
Իբրեւ իր մ'անպէտ՝ աշխարհէ աշխարհ,
Նոյն ցուպը գոսոտ, նոյն՝ մախաղն՝ ուսին,
Նո՛յն ուղին անել, նոյն երազը սին . . .
Ալ ինչի կուգայ գաւաթը թափուր,
Երբ հոն չի դողար պինիին փըրփուր,
Եւ ինչպէ՞ս կըրնայ խոցուած սիրտն ապրիլ,
Երբ իսպառ կ'անցնի սիւոյ ջերմ Ապրիլ . . .
Հարցընելէ վերջ ինքնիրեն այսպէս,
Որոշեց Արտակ դառնալ վերջապէս,
Դառնալ վերջապէս ու կեանքը ցաւոտ,
Զոհել հայրենեաց սուրբ բաղինին մօտ .

LXI

Զաւակ մը ունիմ տակն այն երկընքին ,
Գուցէ չի տոկաց ինքն այն փոթորկին ,
Մատաղ մարմնոյն շուրջ՝ սիրտս իբրեւ վահան ,
Մինչեւ խորտակուի՝ պէտք է պահէ զայն :
Ըսաւ ինքնիրեն ու ոտքի ելաւ ,
Փոշեպատ ցուպը կըրկին ձեռք առաւ ,
Անցաւ Կովկասէն , երկըրէն Սիւնեաց ,
Երկնի կը հըպին ուր շուրթերը լերանց ,
Մինչև որ օր մ'ալ հասաւ վերջապէս ,
Ինք Պահլաւունեաց սահմանը նոյնպէս :

LXII

Այդ կանանչ երկրին սահմանին վըրայ ,
Խոր հովտի մը մէջ՝ ուրկէ գահավէժ
Զուրը փրփրելով ժայռերէն կ'իյնայ ,
Ու կը կորսըւի վարն աւազին մէջ .
Առտու մը շէնշող , տաք գարնանային ,
Այգը ժրպտադէմ դեռ նոր կը ծագէր ,
Հեղեղատին մէջ լուռ կը շարժէին ,
Մէկզմէկ չափող երկու բանականեր :

LXIII

Ինչպէս արծիւ մը՝ բերդի մը կտուրէն ,
Կը յառի որսին՝ վարն իր ոտից տակ ,
Անցքին վրայ նոյնպէս՝ լերան կատարէն ,
Զոյգ ոսոխները նըշմարեց Արտակ :
Տեսաւ կուտուիլը դիակներուն՝ շեղջ ,
Իր ազատատենչ հայ եղբայրներուն ,

Կէ չքրջէր որոնց երակներուն մէջ՝
Արիւնն հարազատ իր քաջ պապերուն :
Եւ նետեց ձեռքէն իր ցուպը վռշոտ ,
Վազեց ու խըլեց զէնքերն անաղարտ
Զինուորի մը որ՝ մեծ ժայռի մը մօտ ,
Ճակատն աստղերուն , ինկած էր հըպարտ . . .

LXIV

Կռիւը տաք էր , կըռիւն անաւոր ,
Երբ Արտակն հասաւ յանդուգն ու խոնարհ .
Բայց այնպէս մոռցուած երկրէ մ'հեռաւոր
Իշխանը դարձող ո՛չ ոք չէր ճանչնար :
Գուպարը մըղուած՝ շուրջը Արտակին ,
Եղաւ անհաւսար , քստմնելի , դաժան ,
Ամէնն ալ թէև քաջի պէս զարկին ,
Զի յաղթած ոսկայն՝ ամէնն ալ ինկան . . .

LXV

Ծեր թիկնապահ մը որ ծառայած էր
Իշխանին հօրը՝ երկար տարիներ ,
Ճանչցաւ զինք իսկոյն երբ ան վիրաւոր ,
Գետին վըռուեցաւ նըլաղած այդ օր ,
Խոյսացաւ ինկած այդ մարմնոյն վըրայ ,
Գըրկեց զինք , վերցուց իր թևերուն մէջ ,
Ու դէպի Կորդուաց հին բերդն ըշտապեց . . .

LXVI

Ցուրտ և անլուսին իրիկուն մըն էր ,
Երբ Լիլիդ պառկած՝ սընարին քովն իվեր ,

Կը յառէր տըղուն մաշած դէմքն ի վար ,
Մինչ ան՝ անշշուկ դեռ կը քընանար :
Ու կը մըտածէր վըտանդն իւրովի ,
Որ զերթ փոթորկոտ ծով մը ամենի ,
Իր աշնքան սիրած Վաղգէնն է պատած ,
Մերթ՝ կ'աղօթէր որ զինք պահէ Աստուած . . .
Մէկ՝ բաղդն Արտակին , դաւն իր կարեւէր ,
Որ թարմ վէրքի մը պէս միշտ կ'արիւնէր . . .
Որ ինք առանձինն՝ ու տըղան հիւանդ ,
Ինչպէս զոյգ ոստեր՝ չորցած , անսաղարթ . . .

LXVII

Յանկարծ դրռնապանը շեղապատառ ,
Դրռնէն ներս ինկաւ գունատ , անբարբառ ,
Եւ իր կռեւէն՝ թիկնապահը ծեր ,
Գըրկած թևերուն մէջ Արտակը դեռ . . .
Յառաջացաւ ան քայլով ծանրագին ,
Դըրաւ իր բռնը վըրան քաղմոցին ,
Ու տան դայեակին դառնալով ըսաւ ,
— Իշխանը՝ աւա՛ղ , վիրաւորուեցաւ
Այն մեծ կըռուին մէջ՝ ուր մենք կըռուեցի
Թէպէտ քաջութեամբ՝ քայց յաղթուեցան ,
Ոչ ոք չի գիտցաւ թէ երբ և ի՞նչպէս ,
Ան մեր մեջ ճըտաւ աշնքան զաղտնապէս ,
Բայց տեսան զինքը ամէնքն ալ միայն ,
Երբ կը գըրոհէր առիւծի նըման :
Ու ինկաւ յետոյ՝ վէրք մ'առած կուրծքին . . .
Պըրնաք դուշակել մընացածն ինքնին :

LxVIII

Գըժոխքն ամբողջ իր գըլխուն՝
Լիլիդ կարծեց թէ փըլաւ,
Երբ արեան մէջ թաթաւուն՝
Հերոս Արտակը տեսաւ...

Աչքերը գոց. ու լըռին՝
Կարծես յոգնած կը նիրհէր,
Բայց չարթնցած՝ իր կուրծքին
Վէրքը խօսիլ դեռ կուզէր...

Վէ՛րքը խօսիլ դեռ կուզէր,
Սիրոյ քաղցրիկ ի՛նչ յուշեր...
Այն երդումները անուշ,
Ու համբոյրները քընքոյշ...

Եւ մատնութիւնը դաժան...
Այնքան սիրած աղջըկան:

Եւ թափառումը մոլոր.
Ու արցունքները բոլոր...

Տառապանքը կարօտին...
Իրեն լըքած զաւակին:

Գուպարն յետոյ՝ զահանդող,
Հազար քաջերը մեռնող...

Արեան կարմիր ժըպիտներ...
Ու դեռ ինչե՛ր ու ինչեր...

LXIX

Երբ մօտեցաւ որ իրեն՝
Հիւիդ վէրքերը լըւայ,
Արցունքները աչքերէն
Վար սահեցան անխընայ...
Անցնելն հեշտ է աւելի՝
Ախերոնի սահանքը,
Կամ թէ չափել Լետայի՝
Մութ ջուրերուն երկայնքը,
Քան թէ յառիւն իսկ զգոյշ՝
Այն անդունդին փեռեկուող,
Այն հողիները քընքուշ՝
Մէկզմէկէ անջատող...

LXX

Վէրքն Արտակին՝ լայնաբաց,
Թէև Հիւիդ չի յիշեց,
Բայց արցունքովն իր լըւաց,
Գանգուրներովը փաթթեց:
Եւ դըրաւ զինք այս մաքուր
Անկողնոյն մէջ՝ թողուած դեռ
Իր մեկնումէն վերջ թափուր,
Հիւանդ արզուն առքնթեր...

LXXI

Կը պառկէին Դէմ դիմաց,
Վըրան մահուան անկողնին,
Փոթորիկէն փըշըրուած՝
Ինչպէս եղէզն ու կաղնին:

Մահամերձներ՝ հայր, որդի...
Անոնց լերե կը հըսկէր՝
Գողցես կոտորած լարդենի,
Լիլի՛դ, ու միշտ կարտասուէր...

LXXII

Լուսարացին՝ նըւաղկոտ,
Արտակ աչքերը բացաւ,
Ու սընարին այնքան մօտ՝
Յանկարծ Լիլիդը տեսաւ:

Բայց նըշմարեց հաղիւ հաղ,
Այն չըքնաղ դէմքը նորէն,
— Այս հըրաչք չէ՛ այլ՝ երա՛զ...
Յուշիկ ըսաւ ինքնիրեն.

Խըփեց աչքերը կըրկին,
Որոնց յատակը ծաւի,
Կայծկլտային տակաւին՝
Քաղցըր յուշքերը ցաւին...

LXXIII

— Ծարա՛ւ եմ, ծարա՛ւ, ա՛խ սիրտս կ'այրի,
Տեսէք ջուրն յըստակ՝ ժայռէն կը լաղէ...
Ծառերուն տակէն այն ո՞վ է կ'անցնի,
Հեղեղն ուսէն լար՝ ապըրչում մաղէ...

— Ա՛խ, գաւաթ մը ջուր... բա՛յց ա՛ն է նորէն,
Եւ ինչո՞ւ այսպէս դէմքը ծուռ կ'անցնի,
Ինք՝ տիրուհիս էր, ես գերին իրեն,
Ինչո՞ւ է այսպէս վըշտացած ինծի...

— Թողէ՛ք զիս , Թողէ՛ք , վերքըս պըղտիկ է ,
Թըշնամուն վերքը երբէք չի տար ցաւ ,
Բայց պաշտօն ճարիս՝ նետը սաստիկ է ,
Ան իմ սիրտս ամբողջ փըրցուց ու տարաւ . . .

— Մի՛ վաղեր Լիլի՛դ . . . Անտառն է շատ մութ . . .
Կը մեռնի՛մ՝ հող չ'է , սէրոյդ կարօտէն ,
Բայց ո՞ւր կը ձըգես դաւակըդ՝ անգո՛ւթ . . .
Ա՛խ դարձի՛ր Լիլի՛դ , քու բոյնըդ նորէն . . . —

Արտակ նըւաղած կը խօսէր այսպէս ,
Կ'ունկընդրէր Լիլի՛դ քարացած կարծես . . .

LXXIV

Պահ մը վերջ երբ որ հիւանդն արթնցաւ ,
Նայուածքը նորէն իր հանդիպեցաւ
Լիլի՛դին՝ որ հոն չոքած էր ծունկի
Ու կըսէր . — Արտակ ներէ դու ինծի . . .

Փղձկեցաւ Արտակ՝ այս զիղջին իտես ,
Ու հրեշտակ մ'իբրեւ՝ խօսեցաւ այսպէս ,

— Կը մոռնանք հինը , այս վերքն ալ կ'անցնի ,
Երբ հեղուս վըրան սէրդ կանացի
Ա՛խ կը ներեմ քեզ , չէ՞ որ տուն դարձար . . .

Բայց պատասխանի՝ ո՛չ մի բառ չիկար . . .

LXXV

Խիստ ծանրը էր վերքը կուրծքին Արտակին ,
Կը մեռնէր ինք Մայիսեան օր մը պայծառ ,

Հոգեվարք էր՝ անկողնոյն քովը որդին,
Երբ քահանան վերջին օծումն իր կուտար...

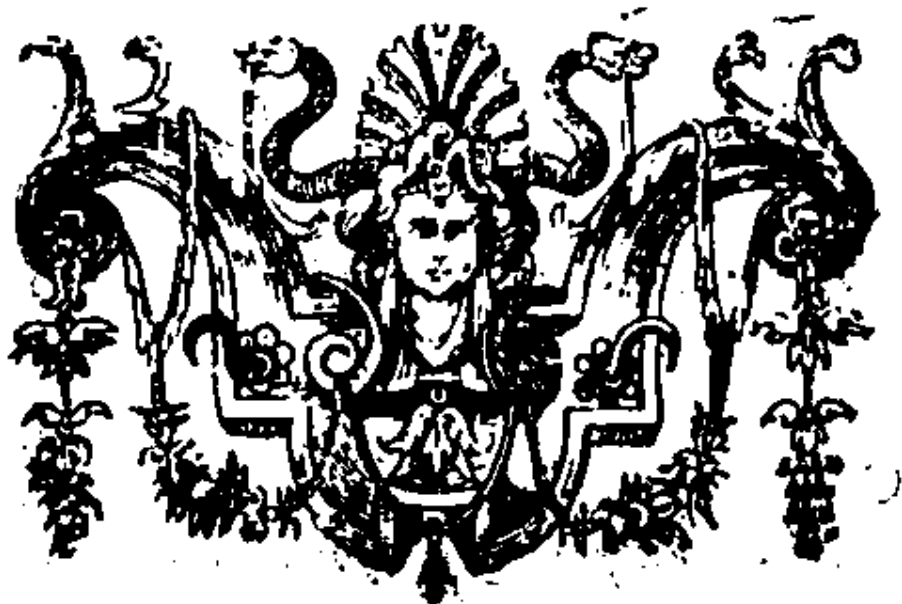
Պարտէզին մէջ, ստուերախիտ անկիւն մը,
Փոս փորեցին ու թաղեցին կողք կողքի...
Անոնց վըրայ քուրձեր հադուած թարմ կին մը,
Կուգար հեղուլ իր ջըրվիժումն արցունքի...

Էալկան ուռին ու կարեկից բաղնիղը,
Երկար ատեն պահպանեցին վէմն անտէր,
Թէև մամուռն հետք չի թողուց իր տեղը,
Բայց կըսուի թէ հոն օր մ'այսպէս գրուած էր,

«Աստ կը հանգչին երկոքին,
«Արտակ իշխանն ու որդին:

«Արաքական ներխուժման,
«Արտակ առիւծի նըման,
«Զարկա՛ւ, զարկա՛ւ, մինչեւ որ,
«Պատուեց կուրծքը նետ մ'անոր...

«Բայց ինք մեռաւ՝ իրա՛ւ որ,
«Խաբուած սէրէն վիրաւոր...»

ԴՐՈՒԱԳ Թ

LXXVI

ԼԻԼԻԴ՝ ՎԱԶԳԵՆԻՆ,

«Փըլաւ իմ շուրջս աւ՛աղ ամէն բան...
Մոռ' թ է աշխարհը, ապրիլ չեմ ուզեր,
Պէտք է քաւել ինձ մեղքն՝ արցունքին այն,
Որ անոր անմեղ աչքերն են հոսեր...»

«Արտակը մեռա՛ւ, մեռա՛ւ զաւակս ալ,
Դադադին դամերն ծակեցին հոգիս...
Հողակոյտին շուրջ աղօթել ու լալ,
Իղձս է, մենչեւ որ հողը լափէ զիս...»

«Գիտեմ թէ սէրն է անփոփոխ արեւ,
Կը սիրե՛նք զիրար... քաղցր է այդ ո՛հ ինչ...
Տեղ մը կայ լուսոյ՝ մեր գլխուն վերեւ,
Պիտ՝ դաս գտնել ուր՝ զաւկիս հետ դուն ինձ...»

Քոյդ՝ Լիլիդ

LXXVII

Սուրհանդակը երբ հասաւ՝
Պահլաւունեաց տահմանը ,
Տեսաւ քար ու քանդ եղած՝
Նախկին շէնչող աւանը :
Աղմուկ չիկար , ե՛րգ չիկար ,
Դաշտին ճամբան էր դատարկ ,
Բայց կենդանի մարդոց տեղ՝
Տեսաւ դիա՛կ ու դիա՛կ . . .
Անցաւ մահուան հովիտէն ,
Պատերազմն ուր մըղուած էր ,
Ժայռերու տակ կուչ եկած՝
Ա՛հ լէգէոն մը քաջեր ,
Կարծեց թէ զինք կանչէին ,
Կը կառչէին փէշերուն ,
Եւ որպէսզի չի տեսնէ՝
Ուրուականները հեռուն ,
Դոցեց աչքերը մըթնող ,
Եւ բըլուրէն վազեց վեր ,
Մինչեւ որ ալ ճիչերը
Չէին դէպի զինք հասներ :

LXXVIII

Այդ բարձունքի գագաթին ,
Ջառիթափի մը կողին ,
Պըզտիկ մատուռ մ'էր կանգնած ,
Սպասումով մ'եկողին ,
Սուրհանդակին դէմ եկաւ՝
Կերպարանքով վեհազդու ,
Շեր քահանան ու հարցուց՝

— Ու՞րկէ տըղաս և ինչո՞ւ :—

— Հայր սուրբ նամակ մը ունիմ ,
Ես Լիլիդէն արժենի ,
Պէտք է յանձնեմ դայն՝ իշխան
Պահլաւունեաց Վազգէնի :—

Քահանան խոր հառաչեց ,
Երբ խօսեցաւ մարդն այսպէս ,
Ու բանքերին դառնալով
Ըսաւ՝ — ինձ հետ եկո՞ւր , տես . . . —

LXXIX

Հողակոյտ մը կար մատռան արջիւ ցած ,
Դեռ բարձր էր հողը ու ան նոր դոցուած ,
Իր գըլխուն վերեւ՝ հանդարտ պահապան ,
Ու աչափայտ մ'ուհիէր կը հըսկէր վըրան ,
Մօտեցաւ անոր մարդը գըլխաբաց ,
Թեւերուն վըրայ ինք այսպէս կարդաց ,

«Վազգէն է իր անունը ,
«Պահլաւունեաց մեծ իշխան ,
«Դեռ երեսուն գարուններ
«Հազիւ բացուած իր ճակտին ,
«Այս ձորին մէջ խորափիտ՝
«Գուսլարի մէջ մեռաւ ան ,
«Ինը հարիւր տասներկու
«Թըւականին մեր Փըրկչին :

«Հաւատարիմ միշտ մընաց՝
«Սիրած աղջկանն ու սուրին :

«Վարն հազարները ինկան՝
«Իր բազուկէն ցան ու ցիր,
«Իրեն մահով յաղթուեցաւ
«Իրեն յաղթող թըշնամին»

Անցո՛րդ,

«Դիւցազնը հոս է պառկած...
«Ծընրադըրէ ու անցիր...»

Մարդը ծընկաչոք համբուրելէ վերջ
Հողը՝ որ գըրկած էր դիւցազնն իր մէջ,
Խաչին ոտքին տակ նամակը դըրաւ,
Արցունքոտ աչքով ետ վերադարձաւ...

LXXX

Մենաստան մը կար՝ մոռցուած ու հեռուն,
Պըլլուած լերան մը կանաչ փեշերուն,
Ուր տասը կոյսեր՝ անդուլ ու լըռին,
Մութ խըցիկներու մէջ կ'աղօթէին:
Դիւթիչ բնութիւնը չէր իրենց համար,
Խամրած հողիներն ա՛լ չէր թըրթըռար,
Երբ որ լըսէին մարգին մէջ վազող՝
Ջինջ արծաթափայլ առուակը երգող:
Ու չէր ըմբոշխներ ալ իրենց հողին,
Գեղգեղը անուշ՝ քիւէն կախուած ծիտին,
Կեանքի յորդ երգերն ու խինդն հինաւուրց,
Կը թըւէր բեկբեկ, մարած կայծ մ'անոնց:
Չէին խորչեր անոնք մեռելէն՝ խուսկէն,
Ո՛չ դիւթադէն և ո՛չ սև հողէն,
Ո՛չ ցըրտասառսուռ տապանէն մարմար

Որ մահուան դալուկ հրաւէր կարդար...

LXXXI

Լիլիդ մեղապարտ, Լիլիդ սրգաւոր,
Մենաստանն եկաւ օր մ'այդ հեռաւոր:
Բաղխեց զանգակը մեղմիւ, վանքէն ներս մըտաւ,
Պատմեց իր հողւոյն տանջանքներն ու ցաւ,
Իր սիրտը լըկող մեղքը յոյզերուն,
Ու սէրը դաժան՝ պատմեց քոյրերուն:
Կարօտն ու վիշտն իր զաւկին խօսեցաւ,
Վազդէնին սէրը պատմեց ու լացաւ...
— Մեղքերս ասոնք են, ամե՛նն ալ ըսի.
Բայց մի՛ հարցնէք ինծ՝ թէ ծագումս ուս՞տի,
Անունս ալ նոյնպէս՝ ես պիտի չըսեմ,
Միայն թէ ձեզի քոյր մ'ըլլալ կուզեմ:
Ըսաւ երբ Լիլիդ ու շիկնած լըռեց,
Աւագ քոյրը զինք դըրկեց, համբուրեց,

LXXXII

Հոն մընաց Լիլիդ երկար տարիներ,
Նեղ խուցի մը մէջ՝ ուր միշտ կ'աղօթէր,
Հսկելով խոնարհ՝ խաչին ոտքին տակ,
Իր ձիւն ճակատը՝ Հերմոնէն ճերմակ:
Վարդարան մ'ունէր շինուած սեւ սաթէ,
Կուրծքէն կախուած էր խաչ մ'ալ երկաթէ,
Որ գերերկրային մեծ խոստումին ողջ,
Ճամբան ցոյց կուտար՝ քայլին տակ դողդոջ:
Ան իր վանդակին մէջ մարմընեղէն,
Կը շըրջէր իբրեւ անուրջ մը հրեղէն,
Իր վըշտի բեռան տակ բաղմաչարչար՝

Ինչպէս քաւութեան քրքըրած տաճար ,
Երբ մահը օր մը իր դուռը զարկաւ ,
Եւ զինք անհունին լոյս ծոցը տարաւ . . .

LXXXIII

Շիրիմ մը կար պարզունակ ,
Նոճիի մը շուքին տակ ,
Որ օրօրներն իր անվերջ
Մենաստանի բակին մէջ ,
Կը մըրմընջէր , մըրմընջէր ,
Անոր որ հոն կը հանդէսէր . . .

Թէ մենաստանն այս սըրբին ,
Թէ այդ շիրիմն ու նոճին ,
Այսօր քանդ ու աւեր են ,
Մարդիկ՝ բայց թէ կը պատմեն ,
Այսպէս գըրուած էր վէմին
Վըրան չըքնաղ Լիլիդին :

ՏԱՊԱՆԱԳԻՐ

LXXXIVI

Դեղեցիկ այնպէս,
Հրեշտակ մը գողցես...
Շուշան մը չիկար՝
Իրմէ մաքրափայլ,
Կամ բուրումնաւետ՝
Յասմիկներ յաւէտ,
Որ վրբան ծաղկին
Այս հողակոյտին...

Չեղաւ սէր մը տաք՝
Այս աստղերուն տակ,
Քան հէգ Լիլիդին
Յորդ սէրը ջերմին...

Բայց քաշեց շատ ցաւ,
Մինչև որ անցաւ,
Դեղեցիկ՝ այնպէ՛ս,
Հրեշտակ մը գողցես...

458411

ԿԱՐԵՒՈՐ ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ

Էջ	Տող	Սեռ	ՈՒՂԻՂ
5	7	հրդեհն որոնցմե	հրդեհեն որոնց
14	12	լուր	լուռ
16	12	ֆունկ	կամ ֆունկ
18	8	ուխտերուն հետ	ուխտերն հին
21	18	փրլի	փրերի
22	23	Մեր պուրակներն [ու ջուրերն	պուրակներն, ջուր- [երն մեր
23	3	Պարսաւոր	Պարսաւս
23	7	բարբառ	բարբառ
28	14	երկունք	երկունքի
41	2	բաւ	լուռ
41	11	յօդուի	կը յօսուի
48	9	հոն՝ է	հոս՝ է
48	14	պաշարներ	պալասներ
49	25	Զի	Զի
53	1	էր	թէ
59	7	կարեւեր	կարեվեր
59	19	կռուեց	կռուեցանք
69	7	դաժան	դաւած
69	18	հակելով	հակելով

ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

1.— Կեանքն ինչպէս կ'անցնէր, կեանքն ինչպէս ան-
ցաւ:

2.— Լիլիթն ու—Արսակ

ԳԻՆ I ՐՈՒԲԻ

կամ

ԵԳԻՊՏ. ՂՐՇ. 7